

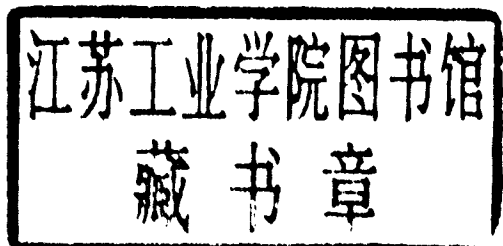
**MAGYAR – KÍNAI
KAPCSOLATOK
1956–1959**

DOKUMENTUMOK

BUDAPEST
2001

MAGYAR-KÍNAI KAPCSOLATOK
1956-1959

DOKUMENTUMOK

Iratok a magyar diplomácia történetéhez 1956–1989

B. sorozat

Sorozatszerkesztők:

Ormos Mária és Vida István

Iratok a magyar–kínai kapcsolatok történetéhez

Nyomdai előkészítés: Paulus-Publishing Bt
1126 Budapest, Orbánhegyi út 26.
Nyomás és kötés: Kurucz Gábor
1025 Vöröstorony lejtő 5.

MAGYAR–KÍNAI KAPCSOLATOK

1956–1959

Dokumentumok

MTA Jelenkor-kutató Bizottság
Budapest, 2001

Lektorálta:
Jordán Gyula

Készült a T 18552. sz. „Magyarország második világháború utáni történetének kutatása és feldolgozása” c. OTKA (témavezető: *Vida István*) és az 573. sz. „Magyarország nemzetközi kapcsolatai 1956–1989” c. OKTK (témavezető: *Ormos Mária*) kutatási program keretében. A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

Az iratokat gyűjtötte, válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta, valamint az annotált névmutatót összeállította:
Szobolevszki Sándor

A kötetet szerkesztette:
Vida István

ISBN 963 8312 72 6
ISSN 1219-6592

BEVEZETÉS

A MAGYAR-KÍNAI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA 1956 ÉS 1959 KÖZÖTT¹

A magyar-kínai kapcsolatok kezdetei

Az 1949. október 1-jén kikiáltott Kínai Népköztársaság gyors ütemben konszolidálódott. A sokéves polgárháború okozta gazdasági károkat és a belső politikai problémákat kemény kézzel, nem egyszer kegyetlen katonai, politikai és gazdasági eszközök alkalmazásával néhány év alatt felszámolták. Az 1950-es évek közepére a politikai rendszer és a gazdasági helyzet stabilizálódott, újraéledt a kínai városi és falusi élet.² A koreai háborúban Kína, a nagy emberveszteségek ellenére, katonai erejét is megmutatta. Eredményeket ért el a környező ázsiai országokkal való kapcsolatok kiépítésben. Nemzetközi tekintélyét növelte az, hogy következetes antiimperialista politikát folytatott, s egyik élharcosa lett az antikolonialista, és a katonai tömbökön kívüliséget értékkel emelő törekvéseknek. Sokrétű viszonyt teremtett az el nem kötelezett országokkal (Indiával, Ceylonnal, Indonéziával, Burmával stb.). Jelentősen hozzájárult e sikerekhez Kína kiváló diplomáciai érzékkel rendelkező miniszterelnöke, Csou En-laj is. Az általa és Dzs. Nehru indiai miniszterelnök által 1954-ben kidolgozott demokratikus külpolitikai alapelvek, az ún. pancsa sila nemzetközileg nagy visszhangot váltottak ki. Keleten és Nyugaton is nagy elismeréssel adóztak az egész külpolitikai gondolkodást megújító eszméknek, de elsősorban a kialakuló harmadik (vagy inkább a volt gyarmati) világban hatottak a legnagyobb erővel.

Kína tehát — minden gyengesége ellenére — világpolitikai tényező volt, míg Magyarországról ezt nem lehetett elmondani. A két országot összefűzte a közös ideológia, a Szovjetunióhoz való tartozás, a hasonló jellegű társadalmi berendezkedés, s a kommunista pártok által létrehozott politikai struktúra, a proletárdiktatúra. Ezen az alapon épültek ki és bővültek a két ország gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatai. Már 1949. október 6-án felvették egymással a diplomáciai kapcsolatokat, sőt ugyanezen év december 21-én, Sztálin 70. születés napja alkalmából rendezett ünnepségeken Rákosi Mátyás és Mao Ce-tung személyesen is megismerkedtek.³

¹ A tanulmány elsősorban a két ország közötti felsőszintű kapcsolatokra koncentrál, s noha gyakran utal a magyarországi és a kínai belső folyamatokra, változásokra, azokat — a témán túlmenően — nem tárgyalja súlyuknak megfelelő részletességgel. A bevezető írás csupán a címben jelezett téma legfőbb összefüggéseit vázolja fel. Az 1950-es évek kínai fejlődésének átfogó elemzését lásd: *Jordán Gyula*: Kína története. Aula Kiadó. Bp., 1999, főleg 165–314. oldalak. (A továbbiakban: *Jordán Gyula*: Kína.) Az 1950-es évek Magyarországra lásd bővebben: *Rainer M. János*: Nagy Imre. Politikai életrajz II. 1953–1958. 1956-os Intézet Bp., 1999. (A továbbiakban: *Rainer M. János*: Nagy Imre. II.)

² Kína gyors talpra állásához lásd az angol kommunista újságíró szemtanúi vallomását: „Az ötvenes évek első fele az 'arany évek' korszaka volt, sok velem együtt e kort átélő kínai barátom szerint a nyugodt, úgynevezett *sotto voce* éveké. A kommunisták egy sikerhullámon lovagoltak: a pénzt stabilizálták, az éhínségnek véget vetettek, a vasutakat helyreállították, az ipar felvirágzott, ugrásszerűen nőtt a szén, az acél és a villamos áram termelése.” *Alan Winnington*: Breakfast with Mao. Lawrence and Wishart. London 1986. 177–178. o. (A továbbiakban: *A. Winnington*: Breakfast with Mao.)

³ *Rákosi Mátyás*: Visszaemlékezések. 1940–1956. 2. kötet. Napvilág kiadó. Bp., 1997. 784–786. o.

Úgy tűnik azonban, hogy az 1950-es évek közepéig Kína számára fontosabb volt a Magyarországgal, mint Budapest számára a kínaiakkal való érintkezés. Míg Magyarországról az első években csak alacsonyabb rangú állami vezetők utaztak Kínába, addig onnan rendszeresen magasabb beosztásban lévők látogattak a magyar fővárosba. A magyar és a kínai fél számos gazdasági és kereskedelmi üzletet kötött; a kulturális egyezmény értelmében pedig magyar és kínai diákok tanultak egymás országában. Peking számára azonban Magyarország egyike volt a kelet-európai országoknak, amelyet nehezen tudott megkülönböztetni Albániától, Romániától vagy Csehszlovákiától. Kína szemében Kelet-Európában legfeljebb Lengyelország tűnt számottevőnek. Talán nem véletlen, hogy a kínaiak ekkor Varsót szánták térségbeli tevékenységük legfontosabb színteréül.⁴

A magyar–kínai kapcsolatok az 50-es évek első felében fejlődtek, de közel sem a lehetőségek szerint. A magyar pártvezetés Rákosi Mátyás miniszterelnöksége idején különösebben nem szorgalmazta a kapcsolatok bővítését; a Nagy Imre nevével fémjelezett, 1953–55 közötti reformkorszak pedig túlságosan rövidnek bizonyult, hogy minőségi változás álljon be a két ország viszonyában. Nagy Imre ugyan 1955-től kezdve a jövőbeli magyar külpolitika meghatározó eszméit látta a Csou En-laj és Nehru által megfogalmazott, majd az el nem kötelezett országok bandungi konferenciáján kiegészített külpolitikai alapelvekben, de az e témával foglalkozó írásai megszületésekor már nem volt sem a kormány vezetője, sem a párt tagja.⁵

Az 1956-os év mindezt megváltoztatta. Januárban a Kínai Népköztársaság alelnöke, Csu Te marsall vezetett küldöttséget Budapestre, ami a kapcsolatok magasabb politikai szintre való emelését jelentette. Ettől kezdve a két ország közötti kapcsolatok korábbiól nem ismert módon kibővültek, és fokozatosan sorsdöntővé, de legalábbis sors-befolyásolóvá váltak. Jóllehet, ezt inkább Kínának a magyar forradalomra és annak kimenetére gyakorolt hatásáról szokták mondani, de mint látni fogjuk a magyarországi események és a magyar forradalom eszméi is hatottak Kína akkori és későbbi történelmére.

1956 elején a Kínai Kommunista Párt felső vezetése kénytelen volt szembenézni az addig folytatott hibás értelmiségi politikával, s annak katasztrofális következményeivel. A korábbi években az értelmiség ellen folytatott kampányok, az elnyomás és megfélemlítés 1955-re tragikus helyzetet teremtett, amit nem lehetett tovább fenntartani. A csavarokon lazítani kellett, engedményeket kellett tenni. Az új kurzust meghirdető Csou En-laj miniszterelnök realistább politikát, a művészetben és a tudományban nagyobb mozgásteret ígért, hiszen az új társadalomnak is szüksége volt értelmiségre. Azt ugyan nem tette kétségessé, hogy a párthoz, a kommunista eszméhez hű értelmiséget szeretnének teremteni, de az általa kifejtettek, ha halványan is, egy vonzóbb és szabadabb jövő képét villantották fel. A kormányfő az addig etalonnak tekintett szovjet példa másolását is bírálta, a szovjet tapasztalatok szelektált átvételére figyelmeztetett, és a hazai tudományos munka

⁴ Az említett eseményekről híradások, riportok és elemzések tömkelege született, de a pekingi magyar nagykövetség jó néhány jelentése is tárgyalta azokat. (A Varsóval kapcsolatos kínai elképzeléseket Tálás Barna említette. – Sz. S.)

⁵ *Nagy Imre: A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve és külpolitikánk kérdései.* In: *A magyar nép védelmében. Vitairatok és beszédek 1955–1956.* Párizs, Magyar Füzetek, 1984. 225–243. o.

fokozására hívott fel. Csou En-laj meghirdette, hogy egyes tudományágakban Kínának 12 év alatt fel kell zárkózni a világszínvonalhoz.⁶

A marxista-leninista dogmatikát hirdető és alkalmazó Kínai Kommunista Párt számára — a kommunista- és munkáspártok döntő többségéhez hasonlóan — nagy megrázkódtatást okozott az SZKP 1956. február 14. és 25. között tartott XX. kongresszusa, főleg annak zárt ülésén elhangzott, a sztálini bűnöket leleplező Hruscsov-beszéd. A kínai pártvezetés élén álló Mao Ce-tung a szovjet pártvezetőnek a személyi kultuszról, Sztálinról mondott szavait — nem véletlenül — a maga pozícióját és politikáját, érintő bírálatként is értelmezte, és döntő szerepe volt a Zsenmin Zsipao 1956. április 5-ei szerkesztőségi cikkének elkészültében, amely nyíltan védelmébe vette Sztálint.

1956 májusára aktivizálódott a változtatást akarók tábor a kínai pártban. Sajátos kettősség jellemezte ezt az időszakot. Mao Ce-tung úgy érezte, hogy a párttagság és a néptömegek meg fogják érteni, hogy változtatni kell, és követni fogják elképzeléseit. Az átalakulás a demokratizálás bűvös jelszavával történt. Mao, aki gyakorlója és teoretikusa is volt e politikának, úgy látta, hogy akkor, amikor a szovjet pártvezetés a múlttal birkózik, és egy része szabadulni szeretne Sztálin árnyékától, eljött az ideje, hogy kezdeményezően lépjen fel. Ez tükröződött a KKP Politikai Bizottsága előtt 1956. április 25-én elmondott, gyakran idézett, de hivatalosan csak 1976 decemberében nyilvánosságra hozott A tíz legfontosabb kölcsönviszonyról című beszédében. Az elméleti kérdések elemzése, a kínai helyzetből fakadó feladatok és sajátosságok számbavétele, a kül- és belpolitikai teendők vizsgálata, a „magasröptű” és a „tényszerű” érvek váltakozása mind-mind azt sugallta, hogy új (vezető) teoretikusa van a nemzetközi kommunista mozgalomnak: Mao Ce-tung. Az elvontnak tűnő teoretikus kérdések mellett Kínában azonban számos hús-vér probléma is megoldásra várt, többek között a nemzetiségi feszültségek, az egyes ország-részek közötti fejlettségbeli különbségek, a parasztság és más társadalmi rétegek megélhetési gondjai, kollektivizálási hullám stb. Így nemcsak elméleti, de gyakorlati szempontból is logikusnak tűnt, hogy a kongresszusára készülő KKP tovább lép a demokratizálódás útján. Lu Ting-ji, a KKP KB Kulturális Osztályának vezetője 1956 májusának végén — Maora hivatkozva — hirdette meg a konfuciánus elveken nyugvó, az Engedjeteik minden virágot nyílni! és az Engedjeteik minden madarat énekelni! jelszavakkal jellemzett új értelmiségi politikát.⁷

Mindez jelentősen megnövelte a kínaiak ázsioját Magyarországon, s felkeltette mind a Rákosi-Gerő-csoport befolyása alatt álló pártvezetőség, mind a szerveződő pártellenzék, mind a politika iránt érdeklődő közvélemény érdeklődését Kína és a KKP politikája iránt. A mindenféle változást ellenző Rákosi és környezete támogatást remélt Pekingtől. Az Anyag és Adatszolgáltatás, az MDP agitációs és propaganda osztálya belső használatra szánt folyóirata áprilisi számában leközölte a Zsenmin Zsipao már említett Sztálint védelmező cikkét.⁸ Ez ugyan korlátozott nyilvánosságot jelentett, de jelezte, hogy az MDP vezetői kivel értenek egyet. A pártellenzék és a

⁶ 1. sz. dokumentum.

⁷ A 4. sz. dokumentumban olvasható jelszavakat a későbbiekben számos más formában is megfogalmazták, pl.: Virágozzék száz virág, versengjen száz iskola! Az így kialakult politikát és mozgalmat röviden száz virág-kampányként emlegették, és emlegetik ma is.

⁸ 2. sz. dokumentum.

reformokat váró és sürgető párton kívüli csoportok viszont a Sztálin melletti kínai kiállást sem tartották döntőnek, s abban, ha nem is a szovjetekkel való szembefordulást, de a tőlük való óvatos elhatárolódás jelét látták.⁹

Időközben a budapesti kínai nagykövetség munkája is megélénkülte. Hao De-cin nagykövetnek szabad bejárása volt a pártközpontba, minisztériumokba és rendszeresen konzultált a magyar külügyminiszterrel. Így első kézből kapott információkat. Ugyanakkor érintkezést tartott fenn a pártellenzék tagjaival, többek között Kádár Jánossal is. A nagykövetség mozgósította a magyar fővárosban tanuló kínai diákokat, s az általuk összegyűjtött friss értesítéseket is továbbította Pekingbe. A kínai pártvezetés többé-kevésbé pontos képet kapott a magyarországi belpolitikai eseményekről, a Nagy Imre körül szerveződő magyar ellenzéki erők tevékenységéről, a Petőfi Körrel, s Rákosi Mátyásnak, a párt első titkárának a leváltásáról.¹⁰

A pekingi magyar nagykövetség, amely 1956-ban már néhány kínaiul beszélő munkatárssal is rendelkezett, közel sem volt ilyen jól értesült. Kínáról és a kínai politikáról főleg a hivatalos tájékoztatók, a központilag irányított sajtó révén, és a Külügyminisztérium által szervezett kirándulásokon szerzett információkat. A merev és szigorú tájékoztatáspolitikai csak 1956 tavaszán enyhült valamelyest. 1956 májusában új első titkár (Száll József) érkezett Budapestről Pekingbe, aki — tapasztalatai, ismeretei és összeköttetései révén is — messze kiemelkedett a „botcsinálta” diplomaták közül. Gyorsan megismerkedett a helyi viszonyokkal, a diplomaták által elérhető kínaiakkal, és 1956 nyarán már e forrásokra támaszkodva jelentette Budapestnek, hogy a kínai vezetőket (Mao Ce-tungot is beleértve) milyen élénken foglalkoztatja mindaz, ami Magyarországon történik, az MDP politikájának alakulásától Nagy Imre sorsáig.¹¹

A magyar–kínai kapcsolatok alakulása az 1956-os magyar forradalom előtt és után

1956 szeptemberében a soron következő VIII. kínai pártkongresszus sokkal nagyobb figyelmet keltett nemzetközileg és az országon belül is, mint a hasonló korábbi összejövetelek. A kérdés az volt, hogy a nemzetközi munkásmozgalomban és a szocialista országokban vajon előre- vagy visszalépés következik-e be, folytatódik-e az alig egy fél éve, az SZKP XX. kongresszusán meghirdetett, antisztalinista

⁹ Jellemző, hogy a volt premontrei szerzetes is így írt naplójában 1956. április 7-én: „Most már Kína is csatlakozott Sztálin elítéléséhez, és így bezárult a népi demokratikus kör. A rehabilitációk is megindultak” (Zimándi Pius: A forradalom éve. Krónika 1956-ból. Századvég Kiadó – 1956-os Intézet. Budapest, 1992. 71. o.) A Szabad Nép 1956 július 30-i számában *Koroknai Zsuzsától* közölt cikket a kínai fejleményekről: Virágozzék együtt minden virág. címmel.

¹⁰ Az 1967-ben az Egyesült Államokba távozott magyar diplomata, Radványi János emlékiratában megírta, hogy 1956 nyarán Budapesten a kínaiak voltak a legjobban informálva. (*János Radványi: Hungary and the superpowers. The 1956 Revolution and Realpolitik.* Hoover Institution Press. Stanford University. Stanford, California. 1972. 21. o. – A továbbiakban: *János Radványi: Hungary and the superpowers.*)

¹¹ Ebből a szempontból a 7. és 8. sz. dokumentumok mellett különösen érdekes az 1956. augusztus 23-án rendezett magyar nagykövetségi fogadásról szóló jelentés: A fogadáson — 5 év után először — megjelent Csou En-laj miniszterelnök is, és érdeklődéssel hallgatta a magyar belpolitikáról, a pártkongresszusra küldött delegáció tagjairól szóló tájékoztatókat. A jelentés szerint Csou egyetértett a magyar–kínai gazdasági és tudományos kapcsolatok bővítésével, mondván, hogy minél nagyobb figyelmet fordítanak a magyar eseményekre, annál több lehetőséget látnak a bővítésre. (Lásd: MOL XIX-J-1-j – Külügyminisztérium bizalmas iratai 1945–1964. Kína – 10. d. – 5/f. – 007 277/1956.)

és demokratizálódást ígérő irányvonal, s a kínai párt milyen álláspontra helyezkedik. Az előjelek arra mutattak, hogy a kínai pártkongresszus erősíteni fogja a politikai és társadalmi viszonyok demokratizálását, a múlt hibáival és bűneivel való szembenézést. Ezt támasztotta alá a Virágozzék száz virág, versengjen száz iskola! jelszavával meghirdetett már említett új értelmiségi politika, és erről tanúskodtak a kongresszusi előkészületekről, a tartományi és városi pártértekezletekről szóló nagykövetségi tudósítások.¹²

A szovjetekkel szembeni kritikátlanság feladása, a jugoszlávokkal való kapcsolatok intenzívebbé válása, a propaganda eszközök színesebbé tétele, a béremelések bejelentése és végrehajtásuk megkezdése 1956 nyarán szintén új jelenségei voltak a kínai politikának. A korlátozott nyilvánosság miatt a felszínen kevéssé lehetett érzékelni, hogy Kína a saját útját keresi, hogy nagyobb szerepet szán a továbbiakban a testvérországok vagy a testvérpártok közösségében magának, s a nemzetközi munkásmozgalomban.¹³

1956 tavaszán nyarán a magyar–kínai kapcsolatok intenzívebbé váltak. A közeledés egyik fontos eseménye volt a Magyar Néphadsereg Központi Művészegyüttesének kínai vendégszereplése, amely 1956. szeptember 7-én 217 fővel indult útnak. A vendégjáték alapvetően azt célozta, hogy a kínai közönséggel megismertessék a magyar népművészetet és folklórt, s demonstrálják a Kína és Magyarország közötti jó viszonyt. A vezetők és tagok jó részét mélyen átélt nemzeti kötődés jellemezte, amit Kodály Zoltán hatása is erősített. Az együttes elutazásakor egyre feszültebb hangulatú Magyarországot hagyott a háta mögött, de aligha akadt valaki is, aki ne a művészi feladatok megoldására koncentrált volna. A kiváló művészekből álló társaság szeptember 17-én érkezett Kínába; az első fellépésekre a vidéki nagyvárosokban került sor.¹⁴

Kína növekvő jelentőségét mutatta Budapest számára az is, hogy a Kínai Kommunista Párt VIII. kongresszusára magas rangú magyar pártküldöttség utazott Pekingbe Kádár Jánosnak a vezetésével, aki Rákosi Mátyás bukása után visszakerült

¹² E folyamatról részben a 7. és 8. sz. dokumentumok is képet adnak. Megfigyelhető, hogy az akkor újításnak tűnő változásokat a korábbi politika igazának bizonyításával kötötték össze, azaz a folyamatosságot és nem egy új kurzust emlegettek. Kínában a párton belülről elhangzottak ugyan kritikai észrevételek, de ezek csak a pártkongresszus előtt kaptak nyilvánosságot. Ennek egyik első példája volt *Lu Dzsö*: Észrevételeim a demokráciával és az ellenőrzéssel kapcsolatban c. cikke (*Zsenmin Zsipao*, 1956. szeptember 3.). Lásd erről Száll József 1956. szeptember 5-én kelt pekingi jelentését: MOL XIX-J-1-j – Külügyminisztérium bizalmas iratai 1945–1964. Kína – 17. d. – 27/a – 006 695/1/1956.

¹³ A belső tájékoztatás szabadabbá válását, a szovjetekkel szembeni kritika megerősödését a szemtanú hitelességével idézte fel 1995-ös visszaemlékezésében az 1956-ban Pekingben tanuló lengyel Jan Rowinski, hozzátéve: „Ami a hivatalos sajtóban megjelent — mondani sem kell — gondosan ellenőrzött, adagolt és cenzúrázott volt, és csak parányi visszhangját jelentette a folyamatban lévő heves vitának. De az a tény, hogy ezt egyáltalán megszellőztették, világos jelzés volt arra, hogy a kínai vezetők ezeknek a módszereknek a kiaknázásától azt remélték, hogy csökkentik a 'Nagy Testvértől' való függést.” (*J. Rowinski*: Kína a marxizmus-leninizmus válságában c. visszaemlékezését lásd a Marie-Luise Nähn által szerkesztett kötetben: *Communist China in Retrospect*. Peter Lang. Europäische Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main 1995. – A továbbiakban: *Communist China in Retrospect*.)

¹⁴ A Néphadsereg Művészegyüttese mellé tolmácsként Pekingben tanuló magyar ösztöndíjasokat osztottak be. Erről a nehézségekkel járó, élményeket és új ismereteket egyaránt adó munkáról lásd: *Polonyi Péter*: Diák voltam Pekingben. Gondolat Kiadó. Budapest, 1982. 215–224. o. (A továbbiakban: *Polonyi Péter*: Diák voltam Pekingben.) Az Együttes és Kodály Zoltán kapcsolatával is foglalkozik a Vass Lajos emlékezete c., Berlász Melinda által szerkesztett kötet. (Püski Kiadó. Budapest, 1998.)

a Politikai Bizottságba és a Központi Vezetőség titkára lett. A pártküldöttség összetétele tükrözte a párton belüli helyzetet, a különböző áramlatok, csoportok közötti eszmei politikai megosztottságot, amit a korabeli pekingi magyar kolónia tagjai is érzékeltek. Hidas István és Szkladán Ágoston megnyilatkozásaik során a régi vezetés nézeteit és érvelését ismételgették, míg Kádár János és Szántó Zoltán nem tiltakoztak, hogy a változások hívei.

Annak ellenére, hogy Kádár János felszólalt a pártkongresszuson és a pártküldöttséget fogadta Csou En-laj is, az MDP-delegáció jelenléte — tudomásunk szerint — nem váltott ki különösebb visszhangot Pekingben. Ugyanakkor a kínai pártkongresszus viszonylag élénk érdeklődést keltett Magyarországon. A hazai sajtó, a párton belüli reformerők jóvoltából, nagy részletességgel számolt be a KKP kongresszusáról, az ott uralkodó légkörről, az egyes felszólalásokról, az elfogadott határozatokról, és színes tablót festett Kína mindennapjairól. Azt sem hallgatta el, hogy az A. Mikojan vezette szovjet küldöttség idő előtt távozott, ami sokféle találgatásra adott alkalmat. Mindezek következtében Kína tekintélye 1956 szeptemberében és októberében tovább nőtt Magyarországon – néha még a szovjetek ellenében is.¹⁵

A magyar pártdelegáció kínai útjának — egy akkor mellékesnek tűnő — következménye is volt. Amikor Pekingben a magyar-japán diplomáciai kapcsolatok rendezésével összefüggésben felmerült egy magyar politikus Japánba való küldésének kérdése, akkor — Csou En-laj javaslatára — úgy döntöttek, hogy nem az eredetileg kijelölt Szántó Zoltán, hanem a pekingi nagykövetség első titkára, Száll József megy Tokióba. Október végén, amikor Szkladán nagykövet már csak a hazautazásával törődött, Száll József Hongkongon keresztül Japánba repült, és részt vett az ENSZ regionális, ázsiai és távol-keleti gazdasági bizottságának 1956. október 29. és november 5. közötti értekezletén.¹⁶

Az 1956. október 23-ai budapesti tüntetésről, az egyéb magyarországi eseményekről, s a fegyveres harcokról érkező hírek tehát vezető nélkül találták a pekingi magyar nagykövetséget. Az ideiglenes ügyvivő tisztét betöltő másodtitkár, az addig

¹⁵ Lásd a 10. sz. dokumentumot. A KKP VIII. kongresszusának megnyitása (1956. szeptember 15.) után a Szabad Nép nemcsak részletesen tudósított a Kínában történetekről, hanem magyar és kínai forrásokból származó, áradó cikket is közölt Kína mindennapjairól stb. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1956 októberében az emberek nagyobb rokonszenvvel tekintettek Kínára, mind a Szovjetunióra. Gerő Ernő, az MDP első embere, aki 1956. október 8-án együtt tért haza Moszkvából a Kádár János vezette, Kínában járt delegációval, pár nap múlva tájékoztatta Andropov szovjet nagykövetet Kádárék kínai tapasztalatairól. Elmondta, hogy a magyar küldöttség kb. 3 órás beszélgetést folytatott Csou En-lajjal, aki Sztálin történelmi szerepéről és a szovjet politikáról fejtette ki a kínaiak rosszalló véleményét. Gerő a szovjetellenességnek a magyar munkások körében történő terjedésére is kitért. Azt mondomta a szovjet diplomatának, hogy az MDP egyik budapesti titkára arról tájékoztatta, hogy a Ganz-gyárban elhangzott beszédekor „a munkások szívesen és élénken reagáltak a Kína sikereire vonatkozó bejelentésére, de hűvös hallgatással fogadták beszédének azt a részét, amelyben a Szovjetunióról volt szó.” (Lásd erről pl. J. V. Andropov budapesti szovjet nagykövet 1956. október 12-én kelt jelentését a Gerő Ernővel folytatott beszélgetésről. In: Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából. Zenit Könyvek. Móra Ferenc Könyvkiadó. Bp., 1993. 83–90. o. – A továbbiakban: Hiányzó lapok.)

¹⁶ Száll József közlése. Budapest, 1998. január 22–23. – Száll József japán útját, illetve a magyar forradalom idején Pekingtől való távollétét 1957 folyamán többször is vizsgálta, de Nógrádi Sándor nagykövet mindenkor az elsőtitkár mellett foglalt állást. (Lásd Nógrádi Sándor 1957. június 17-én és október 10-én Horváth Imre külügyminiszterhez írt leveleit a „Követi levelezések” c. iratcsomóban a 18. és 20. sz. alatt: MOL XIX-J-1-j – Külügyminisztérium bizalmas iratai 1945–1964. Kína – 2. d. – 1/c. – 002 300/1960.)

főleg kulturális ügyeket intéző Galla Endre váratlanul két tűz közé került. A kereskedelmi kirendeltség munkatársaitól a kint lévő magyarok különböző csoportjaiig mindenki hírekért ostromolta a nagykövetséget, ahol ezekben a napokban a zűrzavar és a fejtelenség uralkodott. A Pekingben dolgozó magyarok egy része rákositáknak tartotta a nagykövetség állományába tartozó diplomatákat, és leváltásukat követelte. Néhányan ugyan kifejezésre juttatták rokonszenvüket a forradalom, a magyar függetlenség eszméje és a felkelők iránt, a többség azonban elsősorban megbízható információkra várt. A kínai tömegtájékoztató eszközök vagy hallgattak a magyarországi történetésekről, vagy tendenciózus, szigorúan válogatott értesítéseket közöltek. A budapesti hírek hatására november elején még Forradalmi Bizottságot is felállítottak a nagykövetségen, amely azonban szinte semmilyen tevékenységet sem folytatott.

A vezetésében meggyengült, szellemében pedig bizonytalanná vált magyar diplomáciai missziót a kínai vezetők nem tartották sokra, s hosszú ideig nem tekintették megfelelő partnernek. Saját diplomáciai csatornáikon keresztül (Budapest, Varsó, Moszkva), valamint a nemzetközi sajtóból és a hírközlő szervek útján (Új Kína Hírügynökség) tájékoztódtak. (Ezt a magatartást még később is érezni lehetett, egészen az új nagykövet, Nógrádi Sándor 1957 tavaszán való megérkezéséig.)¹⁷

A kínai vezetést 1956 októberének végén előbb a lengyel válság, majd a magyarországi események és a szuezi konfliktus, az Egyiptom ellen végrehajtott angol-francia-izraeli agresszió foglalkoztatta. A lengyelországi helyzetről, a korábban eltávolított és bebörtönzött politikus, W. Gomułka tervezett visszatéréséről a politikai életbe és a párt vezetésébe, a KKP VIII. kongresszusán résztvevő Edward Ochab, a Lengyel Egyesült Munkáspárt első titkára vezette lengyel delegáció tájékoztatta Mao Ce-tungékat. 1956. október 19-én, a LEMP KB ülésének napján, Hruscsovval az élen váratlanul szovjet pártküldöttség érkezett Varsóba, hogy megakadályozza Gomułka megválasztását. Mozgósították a Lengyelországban állomásozó szovjet csapatok egy részét.

Az ingerült, durva és katonai beavatkozással fenyegető szovjet reakálás a lengyel változásokra, aggodalommal töltötte el a pekingi párt- és kormányköröket. Szovjet meghívásra — a feszült szovjet-lengyel viszony és a további teendők megtárgyalására — kínai pártküldöttség utazott Moszkvába a KKP második emberének, Liu Sao-csinek a vezetésével. A delegációnak tagja volt többek között a párt főtitkára, Teng Hsziao-ping is. A Mao Ce-tunggal és a párt más vezetőivel folyamatos kapcsolatban álló delegációnak az lett volna a feladata, hogy a lengyel válság békés megoldására vegye rá az oroszokat. Csakhogy, amikor október 23-án a kínaiak Moszkvába érkeztek, Hruscsov már a magyarországi események, a budapesti tüntetés hírével fogadta őket. Ily módon a Moszkvában tartózkodó küldöttségnek a lengyel mellett, a magyar kérdésben is állást kellett foglalnia, illetve közvetítenie kellett Moszkva és Peking között.

Közismert, hogy a lengyel-kérdésben a kínaiak sikerrel győzték meg a szovjeteket arról, hogy az erőszakkal, a szovjet hadsereg mozgósításával csak táplálnák a

¹⁷ A pekingi nagykövetségnek a magyar forradalommal kapcsolatos tevékenysége felrajzolásához a 11. sz. dokumentum — és számos más jelentés, leírás mellett — az események szereplőivel folytatott beszélgetések, interjúk nyújtottak segítséget — Sz. S.

lengyel nép oroszellenes érzelmeit, s hogy a LEMP első titkárává választott Gomulka nem feladni, hanem védelmezni fogja a szocializmus ügyét. A kínaiaknak a magyar kérdésben elfoglalt álláspontja már korántsem volt ilyen egyértelmű, s az a források hozzáférhetetlensége miatt máig sem tisztázott. Kezdetben ugyan Nagy Imrében is Gomulka alteregóját látták, de miután a magyar forradalom radikalizálódott, felmerült a veszélye egy jobboldali fordulatnak. Amikor a Nagy-kormány deklarálta a Varsói Szerződésből való kilépésének szándékát, Liuék és a Pekingben döntő Mao Ce-tungék is egyre borúlátóbbakká lettek, és végül hozzájárultak a magyar forradalom eltiprásához, a november 4-én indított szovjet offenzívához.¹⁸ Mindez annak ellenére történt, hogy a szovjet kormány 1956. október 30-án kiadta híres, a nagyhatalmi sovinizmust elítélő nyilatkozatát a szocialista országok közötti kapcsolatokról. A kínai kormány ezt üdvözölte, és 1956. november 1-jén maga is hasonló nyilatkozatot tett, amelyben jogosnak tartotta a kelet-európai antisztalinista megmozdulásokat.¹⁹

A kínaiak 1956 októberének végén ellene voltak a szovjet hadsereg Magyarországról való kivonásának. Ez persze nem jelentette a beavatkozás sürgetését, sőt, bizonyos jelek arra utalnak, hogy Liuék elsietettnek tartották a november 4-ei szovjet támadást.²⁰ Megállapítható azonban az, hogy Mao Ce-tung és társai csak *taktikailag* képviseltek mást, mint a szovjetek 1956 októberének végén – novemberének elején, de *stratégiaiilag* egyetértettek: a veszélyes fordulatot, a szocializmus feladását — minden, akár fegyveres erővel is — meg kellett akadályozni.

1956. november 4-e után a kínai kormány, illetve a kínai pártvezetés gyorsan és egyértelműen kiállt a Kádár-kormány mellett. A kínai elismerés, a 30 millió rubeles (7,5 millió dolláros) gyorssegély, a budapesti kínai nagykövet (Hao De-cin) tanácsai stb. elősegítették a konszolidációt, Kádár János és kormányának tekintélyét azonban alig növelték. Az MSZMP-én belüli hatalmi harcot még nem tekintették eldöntöttnek.²¹ Kádárék gazdasági téren is ki akarták használni a kínai támogatást, és ebből a célból már 1956. december elején hitelkéréssel fordultak Pekinghez. A

¹⁸ Az egyre bővülő kínai források feldolgozásával tárgyalta a KKP vezetőinek 1956-os politikáját az USA-ban élő kínai történész, Csen C sien 1996. szeptember 27-én Budapesten, Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában címmel rendezett nemzetközi konferencián (1996. szeptember 26–29.). Csen C sien előadásában részletesen elemezte az 1956. október 23. és november 1. közötti moszkvai tárgyalásokat. Megemlítette, hogy a magyarországi hírek pekingi értelmezése alapján — Mao utasítására — a Liu Sao-csi vezette kínai küldöttség feladta eredeti álláspontját, a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának követelését. Az előadó azonban nem állította azt, hogy a kínaiak ösztönözték volna a szovjetek fegyveres támadását. Csen C sien Peking és az 1956-os magyar válság c. előadását lásd: Az 1956-os Intézet Évkönyve V 1996/1997. 1956-os Intézet. Bp., 1997. 186–195. o. (A továbbiakban: Az 1956-os Intézet Évkönyve V 1996/1997.)

¹⁹ A Varsói Szerződésből való kilépés, a semlegesség kimondása, az egypárti hatalom feladása azonban Peking számára már elfogadhatatlan volt. Az erről való értesülésnek tulajdonítható, hogy a november 1-jei nyilatkozatot gyorsan módosították. Az első szövegvariánst megváltoztatták, és a kormánynyilatkozat hivatalos szövegéből törölték a Magyarország szót. (Lásd: Molnár Miklós: Egy vereség diadala. Magyar Füzetek, Párizs, 1998. 218. o. (228. jegyzet), illetve Jan Rowinski visszaemlékezésében: Communist China in Retrospect. 81–82. o.)

²⁰ Az SZKP KB 1960. november 5-én kelt, a KKP KB-hoz írott levelében az állt, hogy a Magyarország ellen indított 1956. november 4-ei 2. szovjet invázió utáni napokban Liu Sao-csi a pekingi szovjet nagykövetnek kifejtette, hogy „idő előtti” volt a szovjet csapatok bevonulása, hogy 7–10 napot várni kellett volna azzal, amíg a „reakciós erők” jobban leleplezték volna magukat. (Lásd: MOL VII. MDP-MSZMP iratok Osztálya – 288. f. 9. cs. 54. ó. e. – A fordítás 21–22. oldala.)

²¹ Lásd a 18., 19., 20. sz. dokumentumokat. A hangvétel és az érvelés ugyan más volt az átlagembereknek és az értelmiségieknek szánt írásokban, sőt a KKP-vezetők stílusa közötti különbségeket is mutatta,

hónapokig húzódo hitel ügyét Kína végül 1957 májusában teljesítette, igaz kissé másként, mint ahogy az először felvetődött.²²

A kínai kormány és a pártvezetés azonban nem pusztán szolidaritásból támogatta a Kádár-kormányt. A magyar eseményeknek már 1956 végén visszhangja támadt Kínában.²³ Számos intézkedés született, hogy megelőzzék a helyzet esetleges kiéleződését. Ezt célozták az ellátási helyzet megjavítására, az életszínvonal emelésére tett lépések.²⁴ Ezek és a biztonsági intézkedések elérték a kívánt célt. A belpolitikai helyzet azonban azt mutatta, hogy a kommunista hatalommal szembeni ellenérzés és kritika nem tűnt el a kínai társadalomból, főleg annak városi, hangadó értelmiségi részéből.

1956 végére a pekingi magyar diplomáciai testület és a Kínában tartózkodó magyarok helyzete — a Kádár-rezsim szempontjából — fokozatosan konszolidálódott. A hazáról jövő hírek egyre inkább a „szétzúzott ellenforradalomról” szóltak, amiből mindenki megérthette, hogy vége van az álmodozásnak. Az 1956 novemberének közepén Pekingbe visszatérő első titkár, Száll József — ideiglenes ügyvivőként — átvette a magyar nagykövetség vezetését. Gyorsan tájékozódott. A lengyel és a jugoszláv nagyköveteiktől szerzett információk, a pekingi szovjet diplomácia vezetőjével, P. F. Jugyinnal folytatott megbeszélései²⁵ — és természetesen a Budapestről kapott tájékoztatások, utasítások — alapján képet alkotott a magyarországi helyzetről, és nagy szerepe volt abban, hogy a Kínában lévő magyarok körében utat tört a „realitás”. De volt annak is hatása, hogy a vidékről Pekingbe visszatérő Honvéd Művészegyüttes előadásain, Mao kivételével a kínai pártvezetés szinte minden jelentősebb tagja, közöttük Csou En-laj is, megjelent és a beszélgetések során igyekeztek megnyugtatni a magyar művészeket.

de a lényeg ugyanaz volt: a magyar forradalomnak az imperializmus által ösztönzött, reakciós kísérletként való beállítása.

Kádár János 1956. november 16-án Hao De-cin budapesti kínai nagykövetnek azt a tanácsát emelte ki, hogy a kialakult helyzetben „a diktatúrán van a hangsúly”, hogy „kíméletlenek”-nek kell lenni, a propagandában pedig nem az elkövetett hibákra, hanem az elért eredményekre kell a hangsúlyt tenni. A Rákosi-féle politikát el kell utasítani, de az általános következtetések levonását később kell elvégezni, „amikor az erők alapvető tömörítése már megtörtént”. (Lásd a 21. sz. dokumentumot)

²² A magyar gazdaság súlyos problémájáról a budapesti lengyel nagykövet a következőket írta 1956. november 26-án Varsóba: „Magyarország eladósodása a kapitalista külfölddel szemben már ez év elején nagyon jelentős volt. Ezek nehéz feltételekkel felvett, többségükben rövid lejáratú hitelek, amelyek összege 230 millió USD. Ha ezt az adósságot nem fizetik vissza — mert fizetési haladékokat nem kapnak —, akkor Magyarországot csőd fenyegeti.” (Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai. Összeállította: Tischler János. 1956-os Intézet. Windsor Kiadó. Bp., 1996. – 108. o.) – A Kádár-kormány számára tehát különösen fontos volt a gazdasági támogatás. (Lásd a 24. sz. dokumentumot). A kínaiak végül 100 millió rubel (kb. 25 millió dollár) értékben nyújtottak hitelt, szabad devizában. (Lásd a 44. sz. dokumentumot.)

²³ A magyar példa hatása a nemzeti jelleg erősítésének igényében is érződött. Ennek egyik szelíd megnyilvánulása volt, hogy a kínai Külügyminisztérium által a külföldi diplomaták részére szervezett dél-kínai látogatáson (1956. december 7–19.) Galla Endrének elmondták: a kínai fiatalok körében felmerült, hogy a Kuomintang-forradalom jelképével, a Szun Jat-szen-féle napkoronggal kellene nemzetibbé tenni a kínai zászlót és címet. (MOL XIX-J-1-j – Külügyminisztérium bizalmas iratai 1945–1964. Kína – 10. d. – 5/f. – 0022/1957.)

²⁴ Az 1956 nyarán bejelentett béremelések után, a lengyel és a magyar események hatására tett lépésekhez. (Lásd a 37. sz. dokumentumot.)

²⁵ 22. és 23. sz. dokumentum.

1956. november 16-án a kínai miniszterelnök, Csou En-laj több, dél-ázsiai országot érintő látogatásra indult. Ezt az utazást, amelynek ugyan Kína és az ázsiai országok közötti kapcsolatok javítása volt a fő feladata, a kínai kormányfő már kezdettől fogva felhasználta a Magyarországgal kapcsolatos propaganda céljára is. Több ázsiai ország vezető politikusával tárgyalva, igyekezett elfogadtatni a magyarországi események szovjet és kádári interpretációját, s igazolni a szovjet katonai intervenciót. 1956 decemberében és 1957 januárjában több ízben tárgyalt India miniszterelnökével, Nehruval, aki 1956 decemberében látogatást tett Eisenhower amerikai elnöknel Washingtonban. Ez a tény alkalmat adott Csou En-lajnak nemcsak arra, hogy az indiai miniszterelnököt az amerikai–kínai viszonyt érintő kínai elképzelésekről informálja, hanem arra is, hogy alapos tájékoztatást adjon a kínaiak és főleg a szovjetek álláspontjáról a magyar kérdésben.²⁶ A hallottak a későbbiekben az indiai magatartás alakulását is befolyásolták. (Ismeretes, hogy a magyar forradalom leverése után India közvetíteni igyekezett a magyar demokratikus erők és Moszkva a közötti tárgyalások felvétele ügyében, valamint a Kádár-kormány és az ENSZ között a Magyarországgal kapcsolatos ENSZ határozatok végrehajtása kérdésében. Nem Indián múltott, hogy közbenjárása nem járt sikerrel.) A lényeg az, hogy Csou En-laj 1956 végén és 1957 elején nagy szolgálatot tett a nemzetközileg elszigetelt helyzetben lévő Kádár-kormányoknak.²⁷

A magyar–kínai kapcsolatok alakulását a Még egyszer a proletárdiktatúra történelmi tapasztalatáról címmel, a Zsenmin Zsipaóban 1956. december 29-én megjelent szerkesztőségi cikk is befolyásolta. A cikk a magyar forradalomnak ellenforradalomként való értékelésével, a történekekért a felelősségnek az (amerikai) imperializmusra való hárításával, a sajátos jugoszláv útnak, az ún. nemzeti kommunizmusnak az elvetésével elméleti támogatást nyújtott a Kádár-kormánynak, s a sztálini szocializmusmodell restaurálásra törekvő, a kemény megtorlásra készülő erőknek. A Mao Ce-tung felfogását tükröző cikk egyidejűleg — óvatosan — a kínai különvéleményt is megfogalmazta. A szovjetek korábbi politikájára is utalva többek között azt írta, hogy „... A Szovjetunió kormányának a Jugoszláviával való kapcsolatok megjavítására tett erőfeszítései, a szovjet kormány 1956. október 30-ai nyilatkozata, valamint az 1956. novemberi szovjet–lengyel tárgyalások²⁸ azt bizonyítják, hogy a

²⁶ Csou En-laj eredetileg csak ázsiai államokba utazott volna, de közben módosult a program, és 1957 januárjában a Szovjetunióban, Lengyelországban és Magyarországon is járt, és úgy folytatta az ázsiai körutat. Csou szovjetunióbeli látogatását hivatalosan csak 1956. december 23-án jelentették be (Népszabadság, 1956. december 25.), de a kínai miniszterelnök már december elején tájékoztatta indiai partnerét a szovjet vezetőkkel való, közeli találkozájáról. Nehru ennek tudtával ment az Egyesült Államokba. Minthogy az indiai és a kínai miniszterelnök 1956 szilveszterét is együtt töltötte Indiában, Nehru beszámolhatott Csou En-lajnak az amerikai elnök (és általában a nyugati politikusok) véleményéről, illetve a velük folytatott tárgyalásain szerzett benyomásairól. Csou En-laj 1957 januárjának második felében ismét találkozott Nehruval, akit ekkor közvetlenül tájékoztatott a Szovjetunióban és Kelet-Európában szerzett tapasztalatairól.

²⁷ A Csou En-laj-látogatásban rejlő, ilyen jellegű hatásokat is érintette Száll József 1956. december 27-ei, Sebes István külügyminiszter-helyetteshez írott levele. (Lásd a 25. sz. dokumentumot.)

²⁸ 1956. november 15–19 között lengyel küldöttség tárgyalt Moszkvában W. Gomułka vezetésével. A lengyel–szovjet tárgyalásokat, ahol pl. a szovjetek elismerték a lengyelekkel szembeni tartozásukat, a kínaiak az egyenjogú kapcsolatok példájaként állították be. (Lásd a Népszabadság 1956. november 27-ei ismertetését a Zsenmin Zsipao vezércikkéről.)

Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány el van tökéltve a külkapcsolatok terén a múltban elkövetett hibák teljes kiküszöbölésére.”.

A Zsenmin Zsipao cikkét a Népszabadság nemcsak, hogy azon frissében leközölte,²⁹ hanem külön brosúrákban is megjelentették (pl. Egerben).³⁰ Kádárék számára a kínai álláspont lényegében megerősítést jelentett, egyben azonban nyugtalanító is volt, hiszen Rákosi és a régi vezetés emberei hivatkozhattak rá a régi sztálinista politika igazolásában. Mindenki tudta azonban azt, hogy a döntéseket nem Pekingben, hanem Moszkvában hozzák, oda kell a vigyázó szemeket vetni.

Kínának a Kádár János vezette kormány és az általa képviselt politika melletti kiállását ebben az időben Csou En-laj 1957. január 16–17-i rövid budapesti látogatása bizonyította legjobban. A kötetlen eszmecsereéről készített dokumentumból³¹ világosan kiderül, hogy a kínaiak a nemzeti felkelés vezetőinek kivégzése helyett jobbnak tartották volna azok életben tartását és felhasználását, de az is kiderül, hogy végül is nem kifogásolták a Kádár, Marosán és Münnich által hangoztatott érveket, s a kivégzéseket.

A magyar–kínai kapcsolatok jellemző vonásai 1957–1958-ban

1957-ben a magyar–kínai kapcsolatok az előző év őszéhez képest rendeződtek.³² A két kommunista ország egyre nagyobb figyelmet fordított egymásra. Mindkét országban az állami és pártvezetés a belső gondokkal, a társadalom (főleg az értelmiség) ellenállásával küzdött; mindkét országot a nyugati közvélemény az antidemokratikus politikai berendezkedés és politikai gyakorlat mintapéldájának tekintette. Ez sajátos egymásrautaltságot teremtett. Jóllehet, a súlycsoportbeli különbségek megmaradtak, de a vélt vagy tényleges érdekezésséget mindkét fél a maga szempontjából igyekezett kihasználni.

Magyarországon az MSZMP vezetőinek többsége támogatta Kádár Jánosnak a párt és a kormány megszilárdítására tett erőfeszítéseit. Helyeselte a szovjetekkel való együttműködés elmélyítését, és Rákosi valamint a kompromittálódott régi garnitúra prominens személyiségeinek távoltartását az országtól. Közismert, hogy ez a kettős cél időnként összefonódott; Kádárnak nemcsak a szovjetek előtt, hanem a párton belül is bizonyítania kellett. Az MSZMP első titkára mindent elkövetett, hogy a Szovjetunióból hazatérni akaró, szolgálatait ismételten felajánló Rákosi Mátyás (és társai) visszatérési kísérleteit megakadályozza.³³ A megtorlással, a Nagy Imre és hívei bíróság elé állításával egyidejűleg a pártvezetés 1957 első felében számos lépést

²⁹ Népszabadság, 1957. január 1., 3.

³⁰ 26. sz. dokumentum.

³¹ 30. sz. dokumentum. A kínaiakkal a magyar vezetők, Kádár János, Marosán György már 1957. január 10-én találkoztak Moszkvában, Ny. Sz. Hruscsov és más szovjet politikusok társaságában. A kínai küldöttség ezután Lengyelországba látogatott. Az e látogatásról készült feljegyzés közölt részlete (29. sz. dokumentum) Csou ázsiai útjáról, a kínai külpolitikáról és ideológiai felfogásról is képet ad.

³² Az MSZMP IIB 1957. február 19-én jóváhagyta Nógrádi Sándornak pekingi és hanoi nagykövetté történő kinevezését. (A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezetőtestületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. 1957. január 24. – 1957. április 2. Intera Rt. Bp., 1993. 141. o. – A továbbiakban: MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II.)

³³ A Kádár János vezette magyar párt- és kormányküldöttség 1957. március 21–28. közötti moszkvai tárgyalásairól lásd pl.: Magyar–jugoszláv kapcsolatok 1956. december–1959. február. A magyar–jugoszláv kapcsolatok és a Nagy Imre-csoport sorsa. Dokumentumok. – MTA Jelenkor-kutató Bizottság.

tett a tömegek megnyerése érdekében. Jelentősen megnövelte Kádárék önbizalmát, hogy 1957. május 1-jén több mint százezres nagygyűlést tartottak Budapesten. Feltűnő volt, hogy a politikai propagandában milyen elismeréssel hivatkoztak Kínára, s a kínai kommunistákra, mint akik szilárdan mellettük álltak. A régi vezetés tagjainál még szembeötlőbb volt ez az alapállás.³⁴ Nem véletlen, hogy (először és utoljára) a május 1-re kiadott jelszavak között külön jelmondat köszöntötte Kínát.³⁵ A rendszer konszolidálása érdekében Kádárék a Kínával kapcsolatos itthoni illúziókat is kihasználták. A kínai eseményekről szóló magyar sajtótudósításokat azonban Pekingből bírálták, mert úgy látták, a jobboldali nézetek elleni harcról, s az azzal kapcsolatos politikai módszerekről nem kellő súllyal számolnak be.³⁶

Magyarország 1957-ben nemzetközileg elszigetelt helyzetben volt. Az ENSZ-től kezdve a demokratikus világközvéleményt alakító fórumokig, újra és újra elítélték a magyar forradalmat eltipró szovjet beavatkozást, a Kádár vezette magyar kormány tevékenységét, s a megtorlásokat. Kádárék ugyan igyekeztek nem törődni ezzel, s beavatkozásnak minősítettek minden bírálatot, sőt a közvetítő kísérleteket is, de jól tudták, hogy a helyzeten változtatni kell. Ez sokéves erőfeszítést jelentett, de 1957 tavaszán még frissek voltak a sebek, és a nemzetközi felháborodás hullámai még magasba csaptak. Az ENSZ-ben 1957 elején a magyar kérdés tárgyalására létrehozott ún. ötös bizottság (Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia, Uruguay) vizsgálatokat, és meghallgatásokat folytatott, majd 1957. június 20-án beterjesztette jelentését, amely — a magyar tiltakozó akciók ellenére — szeptemberben a nemzetközi szervezet rendkívüli közgyűlése elé került. Itt ismét elmarasztalták a magyar kormányt és a szovjet intervenciót; a jelentést 60 igen, 10 nem és 10 tartózkodás mellett elfogadták.

A pekingi nagykövetségről már 1957 tavaszán érkeztek az ázsiai országok vezetőinek Magyarországgal kapcsolatos véleményét megvilágító jelentések.³⁷ Az 1957. augusztus 9-én kelt feljegyzésben Száll József konkrét javaslatokat tett Kádár Jánosnak a külpolitika területén teendő lépésekre, és külön kihangsúlyozta a Kínai Népköztársaság segítségével rejlő lehetőségeket.³⁸

1956 végén és 1957 első felében Kína — a kelet-európai válságokkal összefüggő — kisebb-nagyobb megrázkódtatásokat élt át. A kínai kommunisták között újra és

Bp., 1997. 162–175. o. (A továbbiakban: Magyar–jugoszláv kapcsolatok 1956. december – 1959. február.)
Lásd még *Feitl István*: Rákosi és Kádár című tanulmányát a *Rubicon*, 2000. 6. sz. 22–25. o.)

³⁴ A KKP iránti nagyrabecsülés érződött pl. az MSZMP IIB 1957. március 26-ai és május 28-ai ülésén Nemes Dezső, ill. Révai József hozzászólásaiban. (Lásd: MSZMP ideiglenes vezetőttestületének jegyzőkönyvei. II. és IV. kötet. 329., illetve 67. o.)

³⁵ „Forró üdvözlét népünk őszinte barátjának, a nagy kínai népnek és vezetőjének, Kína Kommunista Pártjának!” – harsogták a felvonuláson a hangszórók. (Népszabadság, 1957. április 23.)

³⁶ Lásd az 52. sz. dokumentumot.

³⁷ Dzs. Nehru véleményéről lásd a 41. sz. dokumentumot.

³⁸ 53. sz. dokumentum. – Az augusztusi pekingi javaslattal szinte egyidőben — mintegy Száll József elképzelését igazolva — kezdődött Szarka Károly külügyminiszter-helyettes több ázsiai és arab országot (India, Ceylon, Indonézia, Burma, Egyiptom, Szudán, Szíria) érintő körútja. A magyar diplomatának az volt a feladata, hogy az ENSZ közelgő közgyűlése előtt befolyásolja az érintetteket a Kádár-kormány álláspontjának ismertetésével.